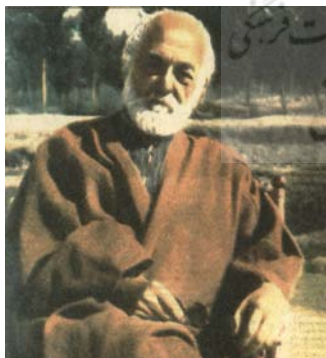

سندی نویافته از حسین ملک مؤسس کتابخانه ملک

ناهید کشتمند

حسین ملک معروف به حاج حسین آقا ملک فرزند ارشد مرحوم حاج کاظم ملک التجار، ثروتمند بزرگ آذری تبار، به تاریخ نهم ربیع‌الاول ۱۲۹۲ هـ. ق. در تهران دیده به جهان گشود. حاج حسین آقا دروس فارسی و عربی را از ابتدا در خدمت شیخ مسیح طالقانی سپس نزد میرزا ابوالحسن جلوه فرا گرفت، وی به دور از چشم پدر، یک چندی به مدرسه فرانسوی آلیانس رفت تا زبان فرانسه را نیز بیاموزد، حسین آقا از ابتدای عمر به مطالعه و جمع‌آوری کتاب‌های گوناگون بسیار علاقه داشت و این مقدمه‌ای شد تا کتابخانه و موزه‌ای که بعدها به نام ملک شهرت یافت، تأسیس نماید، گویند او هرگز کتابی را نخوانده به مخزن کتابخانه خویش نمی‌فرستاد دانش‌پژوه و ایرج افشار تهیه‌کنندگان نسخه‌های دستی این کتابخانه می‌نویسند «هرگاه به لحاظ تاریخ نگارش کتاب‌ها یا نویسنده آن به بن‌بست می‌رسیدیم از کناره نویسی‌های ملک در کتابخانه‌ها یاری می‌جستیم»^۲.

حسین ملک کتابخانه بزرگ را که بی‌تردید از بزرگترین و نفیس‌ترین موزه‌های جهان اسلام است و از جهت نفاست نسخه‌های خطی و کهن شاید بی‌نظیر باشد را همراه با دیگر رقبات

۱. کتابخانه و موزه ملک، ج اول، تهران، کتابخانه و موزه ملک، ۱۳۷۵.

۲. افشار، ایرج و دانش‌پژوه، محمدتقی، فهرست کتابهای خطی کتابخانه ملک، ج اول، با همکاری محمدباقر حجتی و احمد منزوی، تهران، کتابخانه و موزه ملک، ۱۳۵۴، مقدمه.

خود، از جمله، اختصاص دو میلیون متر مربع زمین جهت ساخت خانه برای فرهنگیان و چندین هزار متر زمین برای پارک عمومی مشهد در تاریخ دقیق ۱۳۱۶/۸/۶ در شمار وقفنامه ۷۹۷۶ در دفتر اسناد رسمی شماره ۲۸ حوزه مرکز ثبت و وقف آستان قدس رضوی کرد^۱.

متن وقفنامه بدین شرح است.

«بسم الله الرحمن الرحيم - هوالواقف علی الضمائر. در عهد دولت قویشوکت و زمان سلطنت جاوید آیت بندگان اعلیحضرت فلک رفعت شاهنشاه معارف پرور رضا شاه پهلوی. حسین ملک دارای شناسنامه شماره هبجده هزار و سیصد و نود و دو از مشهد ساکن تهران بخش ۸ بین الحرمین (کتابخانه ملی ملک) خلف مرحوم مربرو فردوس و ساده حاج محمد کاظم ملک التجار حشره الله تعالی مع موالیه الاطهار فی دارالقرار قربه الی الله تعالی و طلباً لمرضاته وقف مؤبد شرعی نمود ششدهنگ عمارات پدری خود تحت پلاک شماره یکهزار و چهارصد و سی و یک و یک هزار چهارصد و سی و چهارملکی اختصاص متصرفی خود را که واقع است در تهران بخش هشت بین الحرمین بازار حلبی سازها که بین مسجد جامع و مسجد شاه است و فعلاً عمارات مزبوره بتسمیه واقف معزی الیه موسوم است به کتابخانه ملی ملک محدود است شرقاً بشارع خاص و غرباً بشارع خصوصی دیگر و جنوباً به بازار حلبی سازها و به دکاکین مشترکی بین واقف و آقای حاج حسن آقا ملک اخوی ایشان که قسمتهای تختانی دکاکین مزبوره غیر مشترک بلکه اختصاصی واقف و جزء کتابخانه مزبوره و در تصرف کتابخانه است و شمالاً به خانه‌های معروف به سلطان العلمائی که ملک آقای محمد باقر گماشته مرحوم حاج ملک التجار فوق الذکر است و قسمتی هم به خانه پلاک شماره یک هزار و چهارصد و بیست و سه به انضمام کلیه کتابهای موجوده در کتابخانه مزبوره از خطی و چاپی و مصور و غیر مصور و قرآنهای خطی و کتب ادعیه و مرقع‌های مصور و غیر مصور و قطعات خطوط خوش‌نویسه‌ها و اساتید و طومارها و کتب ایرانی و فرنگی و عربی و ترکی و تابلوهای نقاشی و غیرها و بطور کلی آنچه و از هر مقوله کتاب که فعلاً در کتابخانه موجود است و هر قدر قرآن و مرقع و قطعه و تابلو و طومار در آن است و درب کتابخانه بر آنها بسته می‌شود بدون استثناء بعلاوه اثاثیه متعلقه به کتابخانه مزبوره که فعلاً در تصرف کتابخانه است بر آستانه مقدسه و عتبه عرش مرتبه مولی الموالی سلطان سریر ارتضا علی بن موسی الرضا علیه و علی آبائه الف الف تحیه و الثناء که شعبه از کتابخانه مقدسه رضویه باشد که کافه و عامه افراد سکنه ایران بدون رعایت ملیت حق استفاده داشته و هر یک از افراد در خور استعداد خود عندالحاجه از مندرجات بین الدفتین و از مدونات در آنها استفاده نمایند و شروط ضمن العقدهم که قابل هیچگونه تغییر و تبدیل نخواهد بود»

۱. کتابخانه باید همه روزه غیر از ایام تعطیل عمومی برای استفاده عموم باز باشد.

۱. وقفنامه املاک و مستغلات تهران و خراسان تقدیمی این چاکر خانه‌زاد آستان ملائک پاسبان حسین ملک بعتبه عرش درجه علیه رضویه اروحنا فدا، شماره بازیابی ۲۲۱۱۳۴ - موجود در کتابخانه شماره ۱ مجلس شورای اسلامی.

۲. بیرون دادن و بردن کتاب و قرآن و غیره‌ها از کتابخانه مطلقاً ممنوع است.
 ۳. کتب مصور خطی یا چاپی را که بواسطه قدمت ذیقیمت است بدست هر کس ندهند و اگر ضرورت اقتضاء کرد با نظارت مدیر در اتاقی مخصوص ارائه داده شود.
 ۴. استعمال دخانیات و مواد ناریه در کتابخانه مطلقاً ممنوع است.
 ۵. در موقع احتیاج کتابها به صحافی باید کتاب در خود کتابخانه صحافی شود و غیره ...^۱
- در حال حاضر کتابخانه و موزه ملک زیر نظر مقام منبع تولیت عظامی آستان قدس رضوی و به مدیریت هیأت عامه و ناظر استصوابی موقوفات ملک به عنوان شعبه کتابخانه مبارک آستانه رضویه در تهران مورد استفاده عامه مردم و محققین قرار می‌گیرد.
- این کتابخانه و موزه با داشتن مجموعه‌های نفیس خطی و چاپی و اشیاء عتیقه گرانبها از جمله مسکوکات زرین و سیمین منحصر به فرد قدیمی متعلق به قبل و بعد از اسلام و نیز مجموعه‌ای از بهترین تمبرهای نادر جهان و فرشها و تابلوهای از مرحوم کمال‌الملک و نقاشان معروف جهان گنجینه پرارزشی است که نه تنها در ایران بلکه در خارج نیز بی‌نظیر و از شهرت جهانی برخوردار است.
- در رابطه با این نوشتار معروضه‌ای از حسین ملک به نمایندگان و وکلای مجلسین شورای ملی و سنا و همچنین جوابیه مجلس سنا به عریضه ایشان، راجع به کتابخانه مزبور در مرکز اسناد کتابخانه مجلس شورای اسلامی ثبت و ضبط است که از زوایایی چند قابل بررسی و دارای ارزش می‌باشد.
- نخست: روشن شدن هدف حسین ملک از تأسیس و وقف این مؤسسه.
- دوم: مشخص شدن منبع اصلی هزینه‌های این مؤسسه و مشکلات ایجاد شده به سبب اجرای قانون اصلاحات ارضی.
- سوم: تقاضای حاج حسین آقا ملک از مجلسین شورای ملی و سنا مبنی بر معاف شدن از پرداخت مالیاتی که طبق قانون، برای املاک شهری وضع کرده‌اند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. وقفنامه‌های املاک و مستغلات تهران و خراسان ...، شماره بازیابی ۲۲۱۱۳۴ موجود در کتابخانه شماره ۱ مجلس شورای اسلامی.

منابع و مأخذ:

۱. وقفنامه‌های املاک و مستغلات تهران و خراسان تقدیمی این چاکر خانه‌زاد آستان ملائک پاسبان حسین ملک بعتبه عرش درجه علیه رضویه اروخنا فداه، شماره بازیابی ۲۲۱۱۳۴، موجود در کتابخانه شماره ۱ مجلس شورای اسلامی.
۲. افشار، ایرج و دانش پژوه، محمدتقی، فهرست کتابهای خطی کتابخانه ملک، ج اول، با همکاری محمد باقر حجتی و احمد منزوی، تهران، کتابخانه و موزه ملک، ۱۳۵۴.
۳. کتابخانه و موزه ملک، ج اول، تهران، کتابخانه و موزه ملک، ۱۳۷۵.

شپوه‌شگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

«مروضه حسین ملک»

چنانکه خاطر آقایان محترم و کلاء معظم مجلس شورا و سنا استحضار دارد مؤسسه‌ای بنام کتابخانه ملی ملک در سنین منمادیه با صرف مال و جان و مخارج هنگفت برای سعادت و سر بلندی مردم این مملکت تأسیس شده است که اگر خود سنائی تصور نفرمایند تأسیس يك چنین مؤسسه امروزه غیرممکن و برای آنکه تحمیلی بر دیگران نشود و دست تکدی نزد دیگران دراز نگردد مخارج آنرا از عین المال شخصی خود وقف کرده که باآزار و اضرار دیگران احتیاجی نداشته باشد و اکنون که عوارض برای املاک شهر وضع کرده اند و یا مشغول وضع میباشند متنی است کتابخانه ملی ملک را از تحمیل يك چنین مالیات بی جایی مستثنی فرمایند که اگر بنا باشد این مؤسسه نیز ملزم برداخت يك چنین عوارض بی جایی شود ناگزیر از تعطیل کتابخانه و بفروش رساندن اثاثه و محتویات آنست زیرا املاک مزروعی کلاو طراً در قسمت مرحله دوم اصلاحات ارضی بزارعین داده شده و اسماً بعنوان اجاره است که زارعین دیناری نقد و مثقالی جنس را عهده دار نیستند و شکایت از آنها نیز جز اصلاحات ارضی سایر ادارات دولتی از دادگستری و غیره حق دخالت نداشته و اصلاحات ارضی نیز بشرد رعایا و صدور اجرائیه و یا فسخ اجاره مطلقاً اقدام نمی نماید این مؤسسه نیز درآمد دیگری ندارد چیز هفت و هشت در بند دکان تسعه و مقداری از کاروانسرای امیر تهران ملاحظه فرمائید اگر عمارت مؤسسه و محل آن و آن قسمت از کاروانسرای امیر که وقف است قیمت شود و هزازی پنجنومان از آن مورد مطالبه قرار گیرد علی الاسلام و العرب الاسلام باید فاتحه این مؤسسه را خواند .

عرض این عریضه بحضور محترم و کلاء شورا و سنا و ذلیغه شرعیه ارادت مند است و باقی را بدیانت و وطن پرستی آقایان محترم در حفظ اینگونه آثار و کول می نمایم .

بتاریخ ۲۱ آبان ماه ۱۳۴۷

خد متگذار واقعی مردم - حسین ملک

شماره	۷۵۹۹
تاریخ	۲۷/۱۰/۴۷

اداره

شماره ۷۵۹۹
تاریخ ۲۹/۸/۴۷
پست

حسین ملک

آقای حسین ملک

عطف بنامه جایی مورخ ۲۱ آبانماه ۱۳۴۷ راجع به کتابخانه ملی ملک

اشعار میدارد :

در نطق های قبل از دستور و همچنین موقعی که قانون نویسی و عمران
شهری مطرح بود مذاکرات مفصل انجام گردید و چون در ماده ۲۶ لایحه
قانون نامبرده کتابخانه های عمومی - موقوفات عام - موقوفاتی که تولید
آنها با سلب امان عصر است مستثنی شده اند ، اکثریت آقایان سناتورها نظر
داشتند کتابخانه ملی ملک و همچنین رقباتی که بر آن وقف شده بلحاظ
آنکه وقف عام و کتابخانه است مستثنی میباشد و جناب آقای وزیر کشور هم
تائید فرمودند و یک جلسه از مذاکرات جلسه مزبور به پیوست ارسال میگردد .

رئیس مجلس سنا - جعفر شریف امامی

پیام بهارستان / د. ۲، س. ۲، ش. ۷ / بهار ۱۳۸۹